

**AHMED CEVDET PAŞA'NIN *KAVÂİD-İ OSMÂNİYYE*
ADLI ESERİNDEKİ DİL BİLGİSİ TERİMLERİ**

ERTUĞRUL BİLGİLİ

Osmanlıca hakkında "Arapça, Farsça ve Türkçeden mürekkep bir dildir", "Osmanlı toplumunda, yüksek tabakaya ve münevverlere mahsus bir dildir", "Geniş halk zümresinin anlayamadığı, yazılan, fakat konuşulmayan bir dildir" tarzındaki görüşler yıllardır ileri sürülmektedir. Bu görüşlerde, değerlendirmelerde nispeten doğruluk payı da vardır. Fakat Harf inkilâbının öncesine uzanan geçmişimiz ile ilgili her türlü araştırmalarda bu dile vâkıf olmanın gerekliliği de su götürmez bir hakikat hâlinde durmaktadır.

"Osmanlıca" denilen Türkçenin, bazılarınca yabancı bir dil gibi görülmesinin sebeplerinden belki de en mühimi, on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısının başlarına kadar bu dilin kendi terimleri ve kendi kuralları ile yazılmış bir gramerinin olmayışıdır. Bunun en büyük sebebi ise, Türk dilinin yüzyıllar boyunca öğretim dili olamayışıdır.

Türkçenin okullarda ders olarak öğretilmesine on sekizinci yüzyılın son çeyreğinde, askerî okulların açılmasıyla gerek duyulmuş, ancak bütün okullara Türkçe dersi konulması on dokuzuncu yüzyılın sonlarında kararlaştırılabilmektedir (1894).

On dokuzuncu yüzyılda okullarda Türkçe dersi okutulmak üzere yazılan ilk kitap Fuad ve Cevdet Paşaların hazırlamış oldukları *Kavâid-i Osmâniyye*'dir (1851). *Kavâid-i Osmâniyye*'den itibaren cumhuriyete kadar yazılmış Osmanlıca gramerlerin sayısı otuzun üzerindedir. Bu eserlerde Arap gramer mektebinin tesirleri oldukça açıktır.

Oldukça akıcı, anlaşılır bir üslûpla yazılan *Kavâid-i Osmâniyye*, Osmanlı nesrinin son dönemlerde girmiş olduğu aydınlık vadiyi göstermesi bakımından dikkatleri çekiyor. Eser, Türk dilinin on dokuzuncu yüzyılda geçirmiş olduğu maceranın önemli bir merhalesini göstermek bakımından da dikkat çekicidir. Paşa'nın eserinde Arap gramer mektebinin tesirleri son derece hâkimdir; kullanılan terimler (istilahlar), bu gramer mektebinin mahsulü olup, yüzyıllarca

Osmanlı medreselerinde itibar görmüştür. Günümüzdeki gramer anlayışında ise bu terimlerin bir kısmının karşılığı bulunmamaktadır. Zira gramer anlayışı, kelimelerin tasnifi ve disiplinler farklıdır. Bu yazının sonunda Osmanlı Türkçesinin grameri üzerinde çalışacak olanlara ve bu konuyla ilgilenenlere yardımcı olmak için *Kavâid-i Osmâniyye*'de geçen gramerle ilgili terimlerin bir lügatçesini verdik.

Cevdet Paşa'nın bu eseriyle birlikte *Medhal-i Kavâid*, *Kavâid-i Türkiyye*, *Belâgat-ı Osmâniyye* gibi dil ve edebiyat sahasıyla ilgili eserleri, o dönemle ilgili yapılacak filolojik çalışmalarda göz önüne alınması gereken eserlerdendir.

İncelemeye aldığımız *Kavâid-i Osmâniyye* Hicrî 1317'de (M. 1901) Matba'a-i Âmirede basılmıştır ve 155 sayfa yani 78 varaktan ibarettir. "İdâdiye Mektepleri"nin dördüncü sınıfında okutulmak üzere Maârif Nezâretince kabul edilen eser, kaleme alındığı devirdeki Osmanlı Türkçesinin gramerini ihtiva eder. Eser, giriş mahiyetinde olan ve "mübesmelen, muhamdelen, musalvelen" başlığını taşıyan bölümden sonra "mukaddeme", mukaddemenin ardından gelen 8 bâb ve "zeyl-i kitâb"dan müteşekkildir. "Zeyl-i kitâb"dan sonra küçük bir hatime yer alıyor. Eserin muhtevası kısaca şöyledir:

Besmele, hamdele, salvele ve Sultan II. Abdülhamîd Han'a teşekkür ve duadan sonra "Muhtıra" başlığı altında müellif, Osmanlı lisanının aslının Türkçe olduğunu, fakat Arapça ve Farsçadan pek çok lâfız alındığı için üç lisanlı mürekkep bir lisan durumuna geldiğini belirtmektedir. Bu başlık altında Osmanlı alfabesinin 28'i Arapça, 4'ü Farsça'dan olmak üzere 32 harften oluştuğu kaydedilerek Encümen-i Dâniş tarafından tasdik edilen bazı harflerin (sağır kâf, kâf-ı Fârisî, zamme (ötre)... gibi) imlâsıyla ilgili düzenlemeler zikredilmektedir.

"Kâide" başlığı altında yazar, Türkçe kelimelere münhasır olan büyük ünlü uyumu, küçük ünlü uyumu diye bilinen, Türkçe kelmeleri yabancı kaynaklı kelimelerden ayırmakta bir ölçü olarak ortaya çıkan ses uyumu kaidelerinden bahseder.

"Muallimîne Ta'limât" adlı kısımda yazı dili ile konuşma dili arasındaki farklılıklar, Osmanlıcanın imlâsındaki özellikler (harekeler, bitişik-ayrı yazılan harfler, şedde, imlâ harfleri, hemze) söz konusu edilmektedir.

Müellif, "Mukaddeme" kısmında kelimeleri beş çeşide ayırmakta ve bunların tasnifini yapmaktadır. Paşa'ya göre kelimeler isim, sıfat, fiil, zamir ve

edat olmak üzere beş nev'dir. Bundan sonra eser, bâblar ve bâblar çerçevesinde fasıllarla devam etmektedir.

Birinci bâb (Bâb-ı evvel), beş fasıldan ibarettir ve ismin sınıfları ile kısımlarını ele almaktadır. Birinci fasılda özel isim, cins isim, isimlerde teklik-çokluk, *ism-i mekân* (yer, mekân ismi yapan "-lık, -lik, -luk, -lük" yapım eklerinin eklenmesiyle meydana gelen isimler) anlatılmaktadır. İkinci fasılda *ism-i tasgîr* söz konusu edilmiş, ayrıca Osmanlıcada kullanılan Arapça ve Farsça küçültme ekleri anlatılmıştır. Üçüncü fasılda Arapça ve Farsçadan alınarak Osmanlıcada kullanılan sayı isimleri de içinde olmak üzere Türkçe sayı isimleri anlatılmaktadır. Dönüşlülük ve soru zamirlerinin bir kısmına (kendi, kim, ne, kaç, kaçan, kanı, kangı) "mübhemât" adı verilerek bu sayılan zamirler isim nev'inden sayılmış ve dördüncü fasılda ele alınmıştır. Bu fasılda Osmanlıcada kullanılan Arapça ve Farsça dönüşlülük zamirleri (hod, zât, nefis) de zikredilmektedir. Beşinci fasılda işaret zamirleri ve işaret sıfatları (bu, şu, o, şol, hâzâ, zâ, zâlik...) *ism-i işaret* adı ile işlenmiştir.

İkinci bâb "sıfat" hakkındadır ve iki fasıldan oluşmuştur. Müellif bu kısımda sıfatların da simler gibi "-lar, -ler" ekleriyle çokluk yapıldığını söyleyerek bugünkü gramer anlayışına karşıt bir tarif yapıyor. Buna misal olarak da "güzeller, çalgıcılar" gibi çokluk yapılan isimleri gösteriyor. Halbuki bu misallerdeki "güzel" ve "çalgıcı" kelimeleri -bilindiği üzere- isimdirler. Bu bâb'ın birinci faslında sıfatlardaki küçültme (*tasgr*), kuvvetlendirme (*te'kid*), mübâlağa ve derecelendirme- üstünlük (*tafzîl*) ele almıyor. İkinci fasılda kaideye bağlı olan sıfatlar (*kyâsî*) ile muayyen bir kaideye bağlanamayan sıfatlar (*semâ'î*) anlatılmaktadır. Ayrıca bu bölümde niteleme sıfatları ve sayı sıfatları da işlenmiştir.

Üçüncü bâb, üç faslı ile isim ve sıfat tamlamaları ile isnat terkiplerini ihtiva eder. Bu bâb çerçevesinde Osmanlıcada kullanılan Arapça ve Farsça isim ve sıfat tamlamaları da örneklerle anlatılmaktadır.

Dördüncü bâb, beş fasıldan ibarettir ve burada "zamir" konusu izah edilmektedir. Müellif, zamirleri sınıflandırırken o günkü Arap gramer mektebi teâmülüne uygun olarak zamirleri beş sınıfa ayırmıştır. Şöyle ki; isimlerin üzerine eklenen iyelik eklerine *zamîr-i izâfî*, aitlik ki'si eklenen isimlere *zamîr-i vasfî*, haber kipleri alan isimlere de *zamîr-i nisbî* demektedir. Paşa, çekimli fiillerin sonundaki şahıs çekim eklerine de *zamîr-i fi'li* (meselâ: geldim, yazdık...) diyor.

Beşinci bâb, fiiller hakkında olup beş fasıldan ibarettir. Birinci fasılda fiillerin sınıfları ve kısımları anlatılmıştır. Eserin bütününde olduğu gibi bu bölümde fiiller Arap gramerindeki teamüle göre *mücerredât* ve *mezîdât* diye sınıflandırılıyor. *Mücerredât* (basit fiiller, kök fiiller) da *firâdî* (tekli), *sünâ'î* (ikili), *sülâsî* (üçlü), *rübâ'î* (dörtlü), *humâsî* (beşli) diye harf sayısına göre sınıflandırılıyor. Bu fasılda ayrıca "lâzım ve müteaddî" başlığı altında geçişli ve geçişsiz fiiller inceleniyor. İkinci fasılda "mezîdât" adı ile sınıflanan fiiller işleniyor. Bu kısımda fiil kök ve gövdelerine eklenerek fiilden fiil yapan; işteşlik, dönüşlülük, ettirgenlik vazifesini fiile yükleyen yapım ekleri anlatıldığı gibi, isimden fiil yapan bazı ekler de bahis konusu edilmiştir. "Lâhika" kısmında fiillerdeki olumluluk ve olumsuzluk anlatılmıştır. "Üçüncü fasıl"da etken ve edilgen fiiller üzerinde durulmuştur. "Masdarlar" da dördüncü fasılda ayrıca söz konusu edilmiştir. "Beşinci fasıl"da *fer'-i fi'l* (sıfat-fiil) konu ediliyor. Bundan sonra hem olumlu hem de olumsuz olmak üzere sırasıyla emir, dilek, gereklilik, görülen geçmiş zaman, anlatılan geçmiş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman, geniş zaman, yaklaşma, şart, istek-hikâye, gereklilik-hikâye, görülen geçmiş zaman-hikâye... gibi fiillerin bildirme ve tasarlama kiplerinin yanında birleşik çekimleri de bolca örneklerle verilmektedir.

Altınca bâb "edatlar" (edevât) konusunu içermektedir. Müellif bu bölümde edatları bugünkü tasniften çok daha farklı bir tasnife tâbi tutmakta, onları medreselerdeki Arap gramer terminolojisine uygun olarak isimlendirmekte ve şubelendirmektedir. Edatları, *edât-ı tafsil*, *edât-ı nefy*, *edât-ı ta'lil*... gibi yirmi beşe yakın şubeye ayırmakta ve bizim bugün yapım ve çekim ekleri dediğimiz birçok ekleri edat diye zikretmektedir.

Yedinci bâb'da cümle, özne, yüklem, tümleş, fiil cümlesi, isim cümlesi, zarf, oru cümlesi, şart cümlesi, birleşik cümle gibi cümle unsurları ve çeşitleri anlatılmaktadır.

Sekizinci bâb'da Osmanlıcada yaygın olarak kullanılan Arapça unsurlar beş fasılda tedkik edilmektedir. Birinci fasılda Arapça isimlere has olan *ma'rife* (belirlilik) ve *nekre* (belirsizlik) konuları anlatılmıştır. İkinci fasılda Arapçadaki *tezkîr* ve *te'nîs* konusu örneklerle izah edilmiştir. Yine Arap dilindeki ikizlik ve çokluk konuları üçüncü fasılda açıklanmıştır. Dördüncü fasılda Osmanlıcada çokça kullanılan Arapça zamirler örneklerle ele alınmaktadır. Beşinci fasılda, Arapça mastar ve sıfat-fiillerin Osmanlıcada yaygınca kullanıldığını, fakat çekimli fiillerin ancak ibare arasında nadiren geçtiğini belirterek, Osmanlıca ile

alâkalı olduğu ölçüde Arapça fiilleri ve bunlardan türeyen kelimeleri vezinleriyle birlikte oldukça açık, anlaşılır, öğretici bir şekilde tafsil etmiştir.

"Zeyl-i kitâb" altı fasıldan oluşmaktadır. Birinci fasılda "hemze"nin imlâsı ele alınmıştır. İkinci fasılda Türkçe pekiştirme sıfatlarından bahsedilmiş; üçüncü fasılda semâ'î olan Türkçe masterlar, *sülâsî*, rübâ'î şeklinde Arap gramer mektebine göre sınıflandırılarak listelenmiştir. Dördüncü fasılda, bir ismin sonuna Farsça *emr-i hâzır* (ikinci teklik şahıs emir)'lerden biri eklenerek yapılan birleşik sıfat (*vasf-ı terkîbî*)'ların (*ferah-efzâ, dil-âver, cihân-tâb...*) gibi misalleri verilmektedir. Beşinci fasılda Osmanlıcada kullanılan Arapça *müennes-i semâ'î* (bir kaideye bağlı olmayan dişî kelimeler) kelimelerin listesi verilmiştir. Altıncı fasılda Arapçaya mahsus *cem'-i mükesser* (kaideye bağlı olmayan isim-çokluk kalıpları) mevzu sade bir şekilde anlatılmıştır. "Zeyl-i kitâb" bir hatime ile nihayet buluyor.

Eserde geçen gramerle ilgili terimler ve bunların karşılıkları, yazımızın başında belirtildiği üzere aşağıda verilmiştir.

KAVÂ'İD-İ OSMÂNİYYE'DE GEÇEN GRAMERLE İLGİLİ TERİMLER LÜGATÇE

- A -

a'dâd-ı tevzî'iyye	(a) : gr. üleştirme sayıları: "birer, ikişer, üçer..." gibi.
a'dâd-ı vasfiyye	(a) : gr. sayı sıfatları
âhâd	(a) : birler, birden dokuza kadar olan sayılar
'alâmet-i mefûliyyet	(a) : gr. mefullük alâmeti, nesnenin işareti, hareketi
'alâmet-i te'nîs	(a) : gr. dişilik işareti.
'alem	(a) : (bu eserde) "has isim"
âliyyet	(a) : alete mensup, aletle ilgili.
'âmm	(a) : umûmî, genel.
'ârî	(a) : 1. çıplak, 2. hür, 3. -sız, -siz ekleri.
asl-ı fi'l	(a) : gr. master olmuş fiil, fiil-isim: yapmak, ölmek... gibi.

- B -

bâ'-i meksûre	(a) : kesre ile, yani i sesi ile okunan "b" harfî (bi).
bâ-yı Fârisî	(a) : gr. (Farsçada) p harfî.
bâdî	(a) : 1. mûcib. 2. sebep olan, fâil.

- C -

cevher	(a) : gr. maya, öz, kök.
cem'-i mü'ennes	(a) : gr. çokluk şahıs (dişi).
cem'-i mü'ennes sâlim	(a) : gr. müfredinin şeklini bozmadan, sonundaki dişilik (müennes) alâmeti olan e(t) kaldırılıp yerine "ât" getirilmek sûretiyle yapılan cem': müslime (t); müslimât... gibi.
cem'-i mükesser	(a) : gr. kırık cemi, cemi yapılacağı zaman müfredinin şekli bozularak yapılan cemi: kitâb, kütüb... gibi.
cem'-i mütekellim	(a) : gr. birinci çokluk şahıs.
cem'-i müzekker	(a) : gr. çokluk şahıs erkek.
cem'-i müzekker sâlim	(a) : gr. müfredinin şeklini bozmadan sonuna "-în, ûn" getirilerek yapılan cemi: müslimîn, müslimûn... gibi.
cem'-i sâlim	(a) : gr. sağlam cemi manasında kullanılan bir cemî olup, bu cemî yapıldığı zaman müfredinin şekli bozulmaz; iki türlüdür: cem'-i müzekker, cem'-i müennes.
cümle-i cezâ'iyeye	(a) : gr. karşılık cümlesi; temel cümle, hüküm cümlesi.
cümle-i fi'liyye	(a) : gr. fiil cümlesi.
cümle-i ismiyye	(a) : gr. isim cümlesi.
cümle-i şartiyye	(a) : gr. şart cümlesi, şartlı cümle.

- E -

edât-ı 'atf	(a) : gr. bağlama edatı (dahi, da, de,... gibi)
edât-ı cem'	(a) : gr. çokluk edatı (Türkçede -lar, -ler şeklindedir).
edât-ı hâliyyet	(a) : gr. durum bildiren edat, hâl edatı.
edât-ı hasr	(a) : gr. fakat, ancak, ifadesi taşıyan, bir şeyi bir şeye mahsus kılan cümle başı edatı (ancak).

edât-ı intihâ	(a) : gr. nihayet ve yön bildiren son çekim edatı.
edât-ı istifhâm	(a) : gr. sorma edatı.
edât-ı isti'lâ	(a) : gr. yer ve yön edatı, (üzere) gibi.
edât-ı izâfet	(a) : gr. ilgi edatı, bağlama edatı.
edât-ı mahalliyyet	(a) : gr. yer edatı.
edât-ı masdar	(a) : gr. mastar edatı: şahıs ve zaman göstermeyen, fakat müspet ve menfî halleri bulunabilen, fiillerin köklerine gelen yapım ve çekim ekleri.
edât-ı masdariyyet	(a) : gr. sıfatların sonuna gelen: yyet edatı: insanî: insani + yyet=insaniyyet gibi.
edât-ı mübâлага	(a) : gr. mübalağa, abartma edatı.
edât-ı nefy	(a) : gr. nefy, olumsuzluk edatı (-ma, -me, edatları): gidememek, olamamak kelimelerindeki "-ma, -me" gibi.
edât-ı nidâ	(a) : gr. ünlem edatları (âh, vâh, ey, yâ... gibi).
edât-ı nisbet	(a) : gr. mukayese, karşılaştırma edatı.
edât-ı rabt	(a) : gr. bağlama edatı; bağlaç.
edât-ı sıla	(a) : gr. fiil kök ve övdelerine getirilen -acak, -ecek ve -dik, -dik, -duk, dük, -tık, -tik, -tuk, -tük partizipleri.
edât-ı ta'diye	(a) : gr. geçişsiz bir fiilin geçişli kılınması için eklenen edat.
edât-ı tafsîl	(a) : gr. açıklama, izah ifade eden edat (imdi, yani.. gibi).
edât-ı ta'lîl	(a) : gr. sebep edatı: (için) gibi.
edât-ı ta'rîf	(a) : gr. (bkz.: lâm-ı tarîf, harf-i tarîf).
edât-ı tasdik	(a) : gr. tasdik edatı, cevap edatı (evet, peki... gibi.)
edât-ı tasgîr	(a) : gr. küçültme edatı. Türkçede "-ca, -ce -cak, -cek, -cağız, -ceğiz, -cık, -cik, -cuk, -cük" ekleridir: "küçücek, kuşcağız..." gibi.
edât-ı tafzîl	(a) : gr. mukayese ve üstünlük edatı, derecelendirme edatı.
edât-ı te'kid	(a) : gr. pekiştirme edatı.
edât-ı tenbîh	(a) : gr. tenbih edatı (işte, hele, ha.. gibi).

edât-ı teşbîh	(a) : gr. benzetme edatı: âsâ, misüllü, mânend, veş, gûne, tek... gibi.
edât-ı zarfiyyet	(a) : gr. cümlede eklendiği kelimeye zarf görevini yükleyen edat.
edevât	(a) : edatlar.
edevât-ı Türkiyye	: Türkçe edatlar.
ef'âl	(a) : gr. fiiller.
ef'âl-i basîta	(a) : gr. basit fiiller, tek kökten yapılan fiiller, kök fiiller (olmak; gelmek; gitmek... gibi).
ef'âl-i hâssa	(a) : gr. özel fiiller.
ef'âl-i hikâye	(a) : gr. geçmiş zamanda olmuş, fakat konuşanın görmüş olduğu bir işi anlatan fiiller, hikâye fiiller. (yazmış idi, okumuş idi... gibi).
ef'âl-i mürekkebe	(a) : gr. yardımcı bir fiille birleşerek tek kelime hükmüne giren fiil, birleşik fiil (yazabilmek, koşabilmek... gibi)
ef'âl-i rivâyet	(a) : gr. rivâyet fiilleri; geçmiş zamanda olmuş, fakat konuşanın işitmiş olduğu bir işi anlatan fiiller (koşmuş imiş, sevmiş imiş... gibi.)
ef'âl-i şartiyye	(a) : gr. şart fiilleri; bir şeyin vukuunu başka bir şeye şart kılmak için kullanılan sîga ki, -sa, -se şart ekiyle yapılır: (gelecekse, olmuş ise... gibi).
efzal-i ism-i tafzîl	(a) : gr. kuvvetlendirme (derecelendirme) sıfatlarının en üstünlük belirten sîgası. Türkçede "en" sıfatı ile karşılanır: ("ahmer": en kırmızı... gibi).
elfâz-ı mahsûsa	(a) : özel lafızlar.
elif-i maksûre	(a) : gr. kasredilmiş elif: (ﺀ) şeklinde yazılır. Bazı Arapça kelimelerin sonunda bulunur ve "y" şeklinde yazılır. ("da'va" kelimesinin sonundaki y harfi gibi).
elif-i memdûde	(a) : gr. meddolanmış elif. (ﺀ) suretinde yazılır.
elif-i te'nîs	(a) : gr. Arabîde bir kelimeyi dişi yapmak için kelimenin sonuna eklenen (ة) ve (ﺀ) şeklinde elif.
emr-i gâ'ib	(a) : gr. üçüncü şahsa verilen emir, emir üçüncü şahıs.

emr-i hâzır	(a) :	gr. ikinci şahsa verilen emir.
emr-i mütekellim	(a) :	gr. birinci şahsa verilen emir.
esmâ'-i a'dâd	(a) :	gr. sayı isimleri.
esmâ'-i 'Arabiyye	(a) :	gr. Arapça isimler.
esvât	(a) :	sesler, sadâlar.
— F —		
fâ'il	(a) :	gr. fiilin anlattığı işi yapan; özne.
fer'-i fi'l	(a) :	gr. ortaç, partizip.
fetha-i haffife	(a) :	gr. e okutan üstün.
fetha-i sekîle	(a) :	gr. a okutan üstün (hareke).
fi'l-i hâss	(a) :	özel fiil.
fi'l-i i'ane	(a) :	gr. yardımcı fiil (idi, imiş, ise... gibi).
fi'l-i iktidârî	(a) :	gr. iktidârî fiil (yazabilmek, görebilmek... gibi).
fi'l-i iltizâmî	(a) :	gr. emir sığasının sonuna: "-alım, -elim, -a, -e, -sin, -sınız" katılarak yapılan fiil, dilek kipi (sevelim: çekesin... gibi).
fi'l-i-iltizâmî-i şartî	(a) :	gr. dilek kipinin şartı, dilek-şart.
fi'l-i istimrârî	(a) :	gr. sürerlik fiili.
fi'l-i ma'lûm	(a) :	gr. faili, öznesi, bilinen fiil, etken fiil (yemek; içmek... gibi).
fi'l-i mâzî	(a) :	gr. geçmiş zaman kipi.
fi'l-i mechûl	(a) :	gr. fâili, öznesi bilinmeyen fiil, edilgen fiil (yazılmak; açmak... gibi)
fi'l-i mukârebe	(a) :	gr. "yazmak" yardımcı fiili ile meydana gelen ve yaklaşma ifade eden birleşik fiil (düşeyazmak... gibi).
fi'l-i mutâva'at	(a) :	dönüşlü fiil.
fi'l-i muzârî	(a) :	hem hâle, hem maziye hem de istikbâle delâlet eden sîga (kip); geniş zaman kipi (gelirim, giderim... gibi)
fi'l-i ta'cîl	(a) :	gr. "vermek" maddesiyle meydana gelen fiil, tezlîk fiili (yazıverdim, alıveririm... gibi).
fi'l-i vücûbî	(a) :	gr. emr-i hâzırın sonuna "-malı, -meli" sözü katılarak meydana getirilen sîga, gereklilik kipi (girmeliyim; sevmeliyim... gibi).

fi'l-i vücûbî-i şartî	(a) :	gr. gereklilik kipinin şartı (sevmeli ise, görmeliysem, gitmeli isek... gibi).
firâd	(a) :	gr. fertler, kökler. – G –
gâ'ib	(a) :	gr. üçüncü şahıs (o) – H –
hâ'-i resmiyye	(a) :	gr. kelimenin sonunda olup fetha (üstün)'yı sağlamaştırıran he (bende kelimesindeki "he" gibi).
hâl¹	(a) :	gr. şimdiki zaman.
hâl²	(a) :	gr. (metinde cümle unsurlarından zarf manasında kullanılmıştır.)
hâl-i şartî	(a) :	gr. şimdiki zamanın şartı ([içiyor iseniz, yazıyorsanız... gibi).
hâl-i vakf	(a) :	gr. (metinde) kelime okunurken durulduğu takdirde; cezm, sükün hâlinde.
harekât-ı selâse	(a) :	gr. hecelerin üç hareke (fetha, kesre, zamme) ile okunuşu.
harf-i 'atf	(a) :	gr. bağlaç harfi, bağlaç.
harf-i imâlê	(a) :	gr. (bkz. harf-i medd).
harf-i imlâ	(a) :	a, e, ı, i, o, ö, u, ü harflerinin her biri.
harf-i infisâl	(a) :	gr. yerini bırakan harf; ayrılan, ayrı yazılan harf.
harf-i ittisâl	(a) :	gr. birleşen, vaslolan harf.
harf-i medd	(a) :	gr. uzatma harfi, önüne geldiği harfi bir ses değeri uzatan elif, vav, ye'den her biri. Arapçada, hemze ile elifin birleşmesi.
harf-i şart	(a) :	gr. şart ifade eden veya şartı kuvvetlendiren cümle başı edatı (eger, ger, şayed... gibi).
harf-i zâyid	(a) :	gr. (aslî harf-i zâ'id'dir). Kelimenin bazı tasrîfinde düşen harf, fazla, ziyade harf.
hâsıl-ı masdar	(a) :	gr. fiil kök ve gövdelerine fiil ismi yapan "ş" veya "m" eklerinin gelmesi ile yapılan mastar (geliş, alım, satım... gibi).
hâss	(a) :	mahsus, özel.

hemze-i vasl	(a) :	gr. 'Arabîde kelimenin başında olan hemzenin ve bu cümleden olmak üzere harf-i tarîf hemzesinin okunmasıyla dahil olduğu kelimenin önüyle bitişik gibi okunması. Meselâ: kable's-şürü' gibi.
hikâye-i fi'l-i iltizâmî	(a) :	gr. istek kipinin hikâyesi (öle idim, seveydim; geleydim... gibi).
hikâye-i hâl	(a) :	gr. şimdiki zamanın hikâyesi.
hikâye-i mâzî-i naklî	(a) :	gr. anlatılan (öğrenilen) geçmiş zamanın hikâye kipi.
hikâye-i mâzî-i şühûdî	(a) :	gr. görülen geçmiş zamanın hikâyesi.
hikâye-i muzâri'	(a) :	gr. geniş zamanın hikâyesi (gelir idik, se-verdim... gibi).
hikâye-i müstakbel	(a) :	gr. gelecek zamanın hikâyesi (gelecek idim, sevecektim, ölecek idin... gibi)].
humâsî	(a) :	beş harfli (kelime); beşli
hurûf-ı asliyye	(a) :	asıl, temel harfler.
hurûf-ı 'atf	(a) :	gr. bağlaç harfleri, bağlaçlar.
hurûf-ı hecâ	(a) :	gr. alfabe harfleri 2. elif, vav, he, ye harfleri.
hurûf-ı imlâ	(a) :	gr. a, e, ı, i, o, ö, u, ü harfleri.
hurûf-ı infisâl	(a) :	gr. ayrılan harfler.
hurûf-ı ittîşâl	(a) :	gr. bitişen, birleşen harfler.
hurûf-ı ma'anî	(a) :	gr. edatlar.
		- İ -
idgâm	(a) :	gr. birbirine benzeyen iki harfî bir yazıp şedde ile okuma: medede'den "medd" gibi.
i'lal	(a) :	gr. illet harfleri denilen ve kelime içinde bulunan "elif, vav, ye" harfli bir fiilin kendi şekli ile aldığı şekle nasıl girdiğini bir kaideye bağlama.
ism-i âlet	(a) :	gr. alet ismi yapan kip.
ism-i cins	(a) :	gr. cins isim, bir cinsten, bir neviden olan şeylerin hepsine verilebilen ad.
ism-i fâ'il	(a) :	gr. kendisinden fiil, iş çıkan kimsenin sıfatı: "fail, hâdim, kâtib..." gibi.
ism-i hâss ve 'âmm	(a) :	gr. özel ve cins isim.

ism-i işâret	(a) :	gr. kendisiyle muayyen bir şeye işaret olunan kelime: "bu, şu, o..." gibi.
ism-i masdar	(a) :	masdar edatından ayrı olarak mastarın manasına ifade eden isim; mastar ismi.
ism-i mef'ûl	(a) :	gr. ortaç, sıfat-fiil; fâilin fiili, kendi üzerine geçen kelime: "mef'ûl, mağdûr, alınan, yazılan..." gibi.
ism-i mekân	(a) :	gr. yer, mekân ismi yapan sîga. Bu sîga Arapçada mefal vezninden gelir.
ism-i tafzîl	(a) :	gr. kazandığı sıfat ve manâ çok ve kuvvetli olan ve Türkçede: (daha, en, pek, çok) kelimeleriyle anlatılan söz. ["akdes" (daha, pek, en kutsal); "ahmer" (daha, en, pek kırmızı)... gibi].
istimrâr	(a) :	süreklilik: fi'l-i istimrârî: süreklilik fiili
izafet-i beyâniyye	(a) :	gr. cins veya nev'i gösteren izâfet: "çınar ağacı, Van kedisi..." gibi
izafet-i lafziyye	(a) :	lafızla ilgili isim tamlaması.
izafet-i lâmiyye	(a) :	gr. "bağın üzümü, odanın kapısı" gibi belirtili isim tamlaması.
- K -		
kâf-ı izafet	(a) :	gr. belirtili isim tamlamasının tamlayan eki; ilgi hâli (-ñ, iñ, -uñ, -üñ).
kâf-ı meftûha	(a) :	gr. fetha ile harekelenip (ke) diye okunan kâf ("kefil"deki "ke" gibi).
kavâ'id-i sarfiyye ve nahviyye	(a) :	gr. dil bilgisi kaideleri
kayd	(a) :	gr. (metinde) cümlenin unsurlarından olup mefhumu tahdid eden unsur.
kelimât-ı şâzze	(a) :	gr. umûmî kaideye uygun olmayan kelimeler.
keyfiyyet-i tezkîr ve te'nîs	(a) :	gr. bir kelimeyi müzekker (erkek) ve müennes (dişi) kılma şekli.

kıyasî	(a) :	1. umumî kaideye uygun olan 2. tatbik veya benzetme ile olanlar.
		- L -
lâhika	(a) :	ek, ilâve, gr. ek.
lâm-ı ta'rîf	(a) :	gr. 'Arabîde isimleri belirli yapmak için kullanılan (el) edatı.
lâzım	(a) :	gr. geçişsiz (fiil.)
		- M -
makbûz	(a) :	gr. "u" ve "ü" sesleri ile okunan "vav" harfi: (kayd ve şart yerine: kayd ü şart... gibi).
ma'lûm	(a) :	gr. etken, faili bilinen ve belli olan.
ma'nâ-yı masdarî	(a) :	gr. mastar anlam.
ma'nâ-yı selbî	(a) :	gr. menfi, olumsuz mana
mensûb	(a) :	gr. Arapçaya mahsûs olmak üzere sonundaki harfi üstün (a, e) okunan kelime: Süleyman (e)... gibi
ma'rife	(a) :	gr. mana ve mefhumu belirtilmiş olan söz, Arapça harf-i tarîf (el)'i anlatan kelime, (bahçenin kapısı... gibi. "Bahçe kapısı" olursa nekredir). Arapçada "el" takısı almış olanlarla, bu takıyı almadıkları hâlde belirli bir isim tamlamasının ilk unsuru olan isimler belirli (marife) olarak kabul edilir.
ma'rûf	(a) :	gr. (bkz. marife).
masâdir-ı asliyye	(a) :	gr. kök mastarlar.
masdar-ı te'kidî	(a) :	gr. kuvvetlendirilmiş mastar, pekiştirilmiş mastar.
masadir-ı Türkiyye-i semâ'iyye	(a) :	gr. semaî Türkçe mastarlar.
ma'tûfün 'aleyh	(a) :	bir râbıt edatı (bağlaç) ile kendisine bağlı olan kelime.
mâzî-i naklî	(a) :	gr. yalnız işitilen birşeyi anlatan fiil sîgası, anlatılan (öğrenilen) geçmiş zaman kipi: "Mehmet gitmiş..." gibi.

mâzî-i naklî-i şartî	(a) :	gr. anlatılan (öğrenilen) geçmiş zamanın şartı, (silmişsek, açmış isek... gibi).
mâzî-i şühûdî	(a) :	gr. görülen geçmiş zaman sîgası: "Ahmet geldi..." gibi.
mâzî-i şühûdî-i şartî	(a) :	gr. görülen geçmiş zamanın şartı. (sevdi ise, yazdı isem... gibi).
mazmûm	(a) :	gr. zamme ile, ötüre ile okunan, ötüreli
mebnî	(a) :	gr. son harfi hiç bir şekilde değişmeyen, sabit harekeli kelime.
mechûl	(a) :	gr. edilgen (bilmekten: "bilindi"; çalışmaktan: "çalışıldı" gibi).
mecrûr	(a) :	gr. harf-i cerr veya izafet hallerinde son harfi "i" ile okunan kelimenin hâli: min külli'l-umûri... gibi. "min": cerr harfi; külli": "min" ile mecrûr, "umûri" de: muzafun-ileyh hâlinde mecrûr.
mef'tûh	(a) :	fetha ile okunan harf.
mef'ûl	(a) :	gr. tümleç.
mef'ûlün-bih	(a) :	gr. -i hâli, akkuzatif.
mef'ûlün-ileyh	(a) :	gr. -e hâli, datif, yönelme hâli.
meksûr	(a) :	kesre ile, esre ile, yani i sesi ile okunan harf.
merfû'	(a) :	gr. (bkz. mazmûm).
mevsûf	(a) :	gr. 1. vasfolunmuş, vasıflanmış. 2. belirtilen (sıfat tamlamalarında).
mezîdat	(a) :	gr. aslına harf ilâve olunmuş fiiller.
mezîdün-fih	(a) :	gr. kendisine zâid harf ilâve edilmiş şey (kelime).
mîm-i nafiye	(a) :	gr. nefyeden, menfi, olumsuz yapan mim: "ma, me".
mîm-i sakine	(a) :	gr. harekesiz, sakin mim harfi (m: "benim" kelimesindeki mim gibi).
muhatab	(a) :	gr. ikinci şahıs (sen).
mutâva'at ve şirket	(a) :	gr. dönüşlülük ve işteşlik (filde).
muzâf	(a) :	gr. isim tamlamalarında belirtilen, başka bir isme katılmış ve onu tamamlamış olan; isim tamlanan isim.

muzâfun-ileyh	(a) :	gr. isim tamlamalarında tamlayan ya da genitif eki alan isim.
muzâri'	(a) :	gr. geniş zaman.
muzari'-i menfî	(a) :	gr. geniş zaman olumsuz kipi.
müzâri'-i müsbet	(a) :	gr. geniş zaman olumlu kipi.
müzâri'-i şartî	(a) :	gr. geniş zamanın şartı. (düşer isem, inerssem... gibi).
mübhemât	(a) :	gr. belgisiz sıfatlar, zamirler, edatlar.
mübtedâ	(a) :	gr. özne (isim cümlelerinde).
mübâlaga-i ism-i fâ'il	(a) :	gr. "fa'âl" kalıbına uyan kelimelerin ifade ettiği: "en, pek, çok" manasını taşıyan şekli: (cevval, gaddar... gibi).
mücerred	(a) :	gr. yalın, basit, soyut.
mücerredât	(a) :	mücerredler, soyutlar, soyut mefhumlar.
mü'ennes	(a) :	hakikî, itibarî ve söylenişi itibariyle dişi olan kelime.
mü'ennes-i hakikî	(a) :	gr. müzekker (erkek) kelimenin sonuna (-e) katılarak yapılan veya sonunda başka bir müenneslik alameti bulunan kelime: (sâliha; râbia, mûmâileyhâ... gibi).
mü'ennes-i lafzî	(a) :	gr. lafız itibariyle dişi olan kelime.
mü'ennes-i semâ'î	(a) :	gr. söylenişi itibariyle mü'ennes (dişi) sayılan kelime: (şems, yed... gibi).
müfred - muhatab	(a) :	gr. ikinci teklik şahıs.
müfred - mü'ennes	(a) :	gr. teklik şahıs dişi.
müfred - mütekellim	(a) :	gr. birinci teklik şahıs.
müfred -müzekker gâ'ib	(a) :	gr. üçüncü teklik şahıs (erkek).
münekker	(a) :	gr. tenkir hâlinde olan, gayr-i muayyen ve mübhem bir şeye delalet eden, muarref mukâbili (bkz. nekre).
münevven	(a) :	gr. tenvinli (bkz. tenvîn).
müsemmâ	(a) :	gr. 1. adlanmış, 2. belirli (zaman).
müsned	(a) :	gr. yüklem.
müsnedün-ileyh	(a) :	gr. 1. kendisine mesned olunan 2. özne.
müstakbel	(a) :	gr. istikbâl sîğası, gelecek zaman.
müstakbek-i şartî	(a) :	gr. gelecek zamanın şartı (gelecek ise, olacaksa... gibi).
müşebbeh	(a) :	benzetilen.

müşebbehün-bih	(a) :	gr. kendisine benzetilen (cesur adamı arslana benzetirken; cesur: müşebbeh, arslan: müşebbehün-bih'dir).
müştaakk	(a) :	gr. istikâk etmiş, türemiş, türeme: meselâ "yazmak" mastardır, müştaakları: yazan, yazılan, yazıcı, yazgı... gibi.
müte'addî	(a) :	gr. geçişli (fil): (düşündürmek, anlatmak... gibi).
müteharrik	(a) :	gr. harekeli, harekesi olan harf.
mütekellim	(a) :	gr. birinci şahıs
mütekellim ma'al-gayr	(a) :	gr. birinci şahıs sîgasının tesniye (ikizlik) ve cemi (çokluğu): [biz (çokluk), biz (ikizlik)].
mütekellim vahde	(a) :	gr. birinci şahıs müfredi (ben).
mütemmim	(a) :	gr. 1. tamamlayan 2. tümleç.
mütemmimât-ı cümle	(a) :	gr. tümleçler; herhangi bir kelimenin veya cümlenin manasını tamamlayan unsurlar.
müzekker	(a) :	gr. eril, kelimeyi erkek gösteren (isim, zamir, sıfat, fil): salih, kalem, kâtib, müslim... gibi.
müzekker-i hakîkî	(a) :	gr. hakîkî, yazılışı itibariyle erkek olan kelime (kamer, kitâb... gibi).
- N -		
nefy-i hâl	(a) :	şimdiki zamanın olumsuz sîgası (gelmiyor, okumuyorum... gibi).
nefy-i istikbâl	(a) :	gr. gelecek zamanın menfisi (olmayacak, olmayacaksın... gibi).
nefy-i te'kid	(a) :	gr. olumsuz kuvvetlendirme.
nehy-i gâ'ib	(a) :	gr. üçüncü şahıs emir kipinin olumsuz (gelmesin, yazmasın... gibi).
nehy-i hâzır	(a) :	gr. ikinci şahsa verilen emir sîgasının (kipinin) menfisi (olumsuzu): (gelme! yapma!... gibi).
nekre	(a) :	gr. beliriz isim: (oda kapısı gibi. "Odanın kapısı" olursa marifedir).

– R –

- râbıta** (a) : gr. (metinde) özne ve yüklem dışındaki cümlede bulunan unsur veya unsurlar.
- rivâyet-i fi'l-i iltizâmî** (a) : gr. istek kipinin rivayeti: (seve imiş, gideymişim, okuya imişim... gibi).
- rivâyet-i fi'l-i vücûbî** (a) : gr. gereklilik kipinin rivayeti: (yapmalı imiş, girmeliymişsiniz... gibi).
- rivâyet-i hâl** (a) : gr. şimdiki zamanın rivayeti: (yıkıyor imiş, yapıyormuş... gibi).
- rivâyet-i mazî-i naklî** (a) : gr. anlatılan (öğrenilen) geçmiş zamanın rivayeti (kapamış imişim, kalmışmışım... gibi).
- rivâyet-i muzâri'** (a) : gr. geniş zamanın rivayeti (sever imişim, gidermişsin... gibi).
- rivâyet-i müstakbel** (a) : gr. gelecek zamanın rivayeti (dönecek imiş, varacakmışım... gibi).
- rübâ'î** (a) : gr. mastarı dört harfli fiil.
- S –
- semâ'î** (a) : işitmeye ait, duymayla alâkalı, hiçbir kaideye bağlı kalmadan, işitilerek öğrenilen.
- sıfat-ı müşebbehe** (a) : gr. lâzım (geçişsiz) fiillerden, türlü vezinlerde başlıca fail vezninde gelen ve daimî bir vasfı gösteren sıfat: (alîm, şefik... gibi).
- sıfat-ı müştakka** (a) : gr. iştikak etmiş, türeme, türemiş sıfatlar.
- sîga** (a) : gr. kip, fiilin çekiminden meydana gelen şekillerden her biri.
- sîga-i 'atfiyye** (a) : gr. (metinde) iki fiili birbirine bağlayan "p" zarf fiili (gerundiumu): "gelip gider, okuyup yazar..." gibi.
- sîga-i ibtidâ'iyye** (a) : gr. fiil kök ve gövdelerine -alı, -e li gerundiumlarının getirilmesi ve ikinci olarak bu gerundiumlardan sonra "berü", "-dan, -den berü" gibi son çekim edatlarının getirilmesiyle meydana getirilen sîga (gideli, başlayalıdan berü... gibi).

- sîga-i intihâ'iyye** (a) : gr. fiil kök ve gövdelerine -ınca, -ince, -unca, -ünce gerundium eklerinin ve diğer surette bu gerundium eklerinden sonra datif hâli ile birleşen "kadar" son çekim edatının getirilmesiyle meydana getirilen, hâl ve zaman ifade eden sîga (gelince, ölünce, yazıncaya kadar... gibi).
- sîga-i istikbâl** (a) : gr. gelecek zaman kipi.
- sîga-i mutâva'at** (a) : fiillerde dönüşlülük kipi, öznesi ve nesnesi bir olan fiillerin sigası: (dövünmek, sevinmek... gibi).
- sîga-i rabtiyye** (a) : gr. ulaç, bağ-fiil.
- sîga-i sıla** (a) : gr. -acak, -ecek ve -dık, -dik, -duk, -dük, -tık, -tik, -tuk, -tük partiziplerine iyelik eklerinin eklenmesiyle meydana getirilen sîga. (geleceğin gün, yazdığı kitap, sevdiği kadın... gibi). Bu sîga, bir ism-i mevsûle merbût olup onunla beraber na't ve sıfat yerini tutan bir cümledir ki, lisanımızda ekseriya ettiği, edeceği, izafî fer-i fiil ile ifade olunur.
- sîga-i şartiyye** (a) : gr. şart kipi.
- sîga-i şirket** (a) : gr. ortaklık sigası, işteşlik kipi.
- sîga-i ta'kibiyye** (a) : gr. (metinde) -ıcak, -icek zarf-fiilleri: gelecek, olıcağ... gibi.
- sîga-i tevkîfiyye** (a) : gr. (metinde) şart ve zaman manası veren -dıkça, -dikçe, -dukça, -dükçe, -dıkda, -dikde, -dukda, -dükde zarf-fiil eklerinin fiillere getirilmesi ile yapılan sîga : (oldukça, geldikde, sevdikde... gibi).
- sûlasî** (a) : üçlü, üç şeyden meydana gelen; üç harften oluşan (kelime, fiil...), mastarı üç harfli fiil.
- sûlâsî mezîdün fih** (a) : gr. zâid harf almış üçlü kelime.
- sûlâsî mücerred** (a) : gr. üç harfli aslî kelime kökü.
- sûnâ'î** (a) : gr. 1. aslı iki harfli olan (kelime). 2. ikili, ikilik.

– Ş –

- şart-ı halî** (a) : gr. şimdiki zamanın şartı.
şirket-i beynel-isneyn (a) : gr. iki aradaki işteşlik; fâil ile mefûl (özne ile nesne) arasındaki işteşlik.

– T –

- ta'-i gird** (a.f.): gr. yuvarlak t (t).
tâ'-i ta'diye (a) : gr. geçişli fiil yapan "t" eki: eğerletmek gibi.
tâ'-i te'nîs (a) : gr. Arabî bir kelimeyi dışı yapmak için kelimenin sonuna getirilen "t" harfi; ya da birçok dışı kelimenin aslında olan ve dişilik işareti olan "t" harfi (nimet, gurbet... gibi).
tâ'-i zevâ'ide (a) : gr. ziyade olunan, ilave edilen t.
tahfif (a) : 1. hafifletilme. 2. yükünü azaltma.
taklîl (a) : azaltma, azaltılma, idirme.
tasrîf (a) : gr. bir kelimenin, fiilin çekimi, çekim.
tatvîl (a) : uzatma, uzatılma.
te'kîd (a) : gr. pekiştirme
te'nîs (a) : gr. (bir kelimeyi) müennes, dışı kılma. (kelimenin sonuna bir t getirilerek yapılır).
tenkîr (a) : gr. nekre yapma, bir ismi nekre yapma, yani harf-i tarifsiz, elif-lamsız kullanma.
tenvîn (a) : kelimenin sonunu "nun" gibi okutmak üzere konulan iki üstün (-en), iki esre (-in) ve iki ötre (-ün) "bihakkın, rahmeten... gibi"
terekküb (a) : birleşme, meydana gelme.
terhîm (a) : bir ismi kısaltma.
terkîb-i isnâdî (a) : gr. isnad tamlamaları.
terkîb-i izâfî (a) : gr. izafet terkibi (isim tamlaması), (muzâf ve muzâfun ileyhten meydana gelen bir terkîb: "odanın kapısı" gibi).
terkîb-i nâkıs (a) : gr. eksik, noksan tamlama.
terkîb-i vasfî (a) : gr. sıfat tamlaması.
tesniye (a) : gr. ikilenen, ikizlik gösteren ve kelimenin sonuna "-an" veya "-eyn" getirilerek yapılan kelime, Tarafeyn: iki taraf... gibi.

teşdid	(a) :	gr. bir harfi çift okutan ve şedde (و) denilen işaretin adı; şeddeleme, şeddelenme.
tetâbu'-ı izâfât	(a) :	gr. zincirleme isim tamlaması: leccâc-ı fehm-i kâsır... gibi.
tezkîr	(a) :	gr. bir kelimeyi müzekker (erkek) kılma.

- V -

vasf-ı sebebi	(a) :	gr. sebeble ilgili vasıflandırma sıfatı.
vasf-ı terkîb	(a) :	gr. birleşik sıfat, bir ismin sonuna Farsça bir emir eklenerek yapılan terkip (zevk-efzâ: zevk artırıcı... gibi).
vasf-ı terkîbî	(a) :	gr. birleşik sıfat, bir ismin sonuna Farsça bir emir eklenerek yapılan terkip. (rûh-efzâ: ruh artırıcı, cana can katan... gibi).
vâv-ı 'atf	(a) :	gr. atf vavı, bağlaç, "ve" bağlama edatı. Bu harf, Arapça veya Farsça iki kelimeyi birbirine bağlarken son harfi konsonla bitmiş ise bu harfi "ü" gibi okutur: ilm ve irfan (= ilm ü irfân); vokal ile bitmiş ise, iki kelimeyi birbirine bağlayan vav harfi ortada - Farsça kaidesine göre -vü okunur: kaza ve kader (kazâ vü kader)... gibi.
vâv-ı meftûha	(a) :	gr. üstün, fetha ile okunan vav (ve).
vâv-ı memdûde	(a) :	gr. medli, üzerinde med işareti bulunan vav; çekilmiş, uzatılmış vav.

- Y -

yâ'-i meftûha	(a) :	gr. üstün, fetha ile okunan ye: (yemin kelimesindeki ye gibi).
yâ'-i meksûre	(a) :	gr. kesre ile, esre ile, yani i sesi ile okunan "y" harfi.
yâ'-i memdûde	(a) :	gr. medli, üzerinde med (uzatma) işareti bulunan "y" harfi.
yâ'-i müşeddede	(a) :	gr. şeddesi olan "y"; şeddeli "y": ("mukayyed" kelimesindeki "yy" gibi).
yâ'-i nisbet	(a) :	nisbet "y" si yahut nisbet "î" si.

yâ'-i nisbiyye	(a) :	gr. nisbet "y" si yahut nisbet "î" si. (Arabî kelimesindeki "î" gibi).
yâ'-i sâkine	(a) :	gr. sakin ye, harekesiz ye.
– Z –		
zâ-yı sâkine	(a) :	harekesiz, sakin zâ: bendeyiz kelimesindeki "z" ... gibi.
zamîr-i fi'lî	(a) :	gr. şahıs çekim ekleri. Çekimli fiillerin sonunda yer alan "-ım, -im, -um, -üm, -ın, -in, -un, -ün, -sın, -sin, -sun, -sün... şahıs ekleri.
zamîr-i izâfî	(a) :	gr. muzâfların (belirtilen) sonuna gelen: -im, -iñ, -i, iñiz, -leri... gibi iyelik ekleri (evin kapısı, kitabınızın önsözü) gibi.
zamîr-i izâfî-i gâ'ib	(a) :	gr. isim tamlamalarında tamlananın sonunda bulunan üçüncü şahıs iyelik ekleri.
zamîr-i nisbî	(a) :	gr. bildirme kipleri. İsim cümlelerinin sonuna gelen "-ım, -im, -um, -üm, -sın, -sin, -sun, -sün, -dır, -dir, -dur, -dür, -sınız, siniz, -sunuz, -sünüz" ihbar ekleri.
zamîr-i şahsî	(a) :	gr. şahıs, kişi gösteren zamirler: "ben, sen, o, biz, siz, onlar..." gibi.
zamîr-i vasfî	(a) :	gr. şahıs, zaman ve mekânın yerini tutan -ki edatı, adilik ki'si (benimki, evdeki, ondaki... gibi).
zamme-i makbûza	(a) :	gr. "u" ve "ü" sesleri ile okunan ve söylenen hareke (bu, şu, düz, güz... gibi).
zamme-i mebsûta	(a) :	gr. "o", "ö", sesini veren zamme (yol, zor, gör, söz... gibi).
zamme-i mebsûta-i sekîle	(a) :	gr. (o) sesini veren zamme: yol, zor... gibi.
zarf-i mekân	(a) :	gr. "mekân gösteren zarf, kelime, yer zarfı: "burada, bayırda, dışarıda, içeri... gibi".
zarf-ı zemân	(a) :	gr. zaman gösteren zarf, kelime, zaman zarfı: "erken, geç... gibi."
zat-ı fi'l	(a) :	gr. fiilin kendi, ek almamış kök fiil.

zemân-ı hâl	(a) :	gr. şimdiki zaman.
zemân-ı hâzır	(a) :	gr. -makda, -mekde, -makta, -mekte ekleri ile yapılan şimdiki zaman şekli (gelmekte, yapmaktayım... gibi).
zemân-ı müstakbel	(a) :	gr. gelecek zaman.

KAYNAKLAR

Cevdet Paşa, *Kavâid-i Osmâniyye (Tertîb-i Cedîd)*, Matba'a-i Amire h. 1317 (m. 1901)

Cevdet Paşa md., *İslâm Ansiklopedisi*, C. III, Millî Eğitim Basım Evi, İst. 1988

Ahmed Cevdet Paşa md., Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, C.1, Dergâh Yayınları, İst. 1977.

Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lügat* (11. bsk.), Aydın Kitap Evi Yayınları, Ankara, 1993

Ergin, Muharrem, *Türk Dili*, Boğaziçi Yayınları, İst. 1986.

Kadri, Hüseyin Kâzım, *Büyük Türk Lûgati* I-II, Devlet Matbaası, İst. 1927-1928.

Kadri, Hüseyin Kâzım, *Büyük Türk Lûgati*, C. III, Maârif Matbaası, İst. 1943.

Kadri, Hüseyin Kâzım, *Büyük Türk Lûgati*, C. IV, Cumhuriyet Matbaası, İst. 1945.